

Ідентичність і сумніви

ІГОР ГНЮС

26 ГРУДНЯ 2018

Теологічний і філософський доробок Йозефа Рацінгера надихає на роздуми й на проведення паралелей між академічною, університетською теологією та щоденним життям, між особистою вірою і проголошенням її іншим.

Фото: Lawrence Lew OP

Коли ченця-домініканця скеровують до монастиря у великому пострадянському місті, у нього вже через кілька днів перебування там починають закрадатися сумніви: чи теологічні студії й монастирська формація мають якесь значення для всіх цих тисяч людей, яких він бачить у метрополітені чи в тролейбусі? Дехто, помітивши домініканця, одягненого в хабіт і чорну капу, каже: «Гаррі Поттера обчитався»; інші: «О, дивися, Харе Крішна».

Після такого досвіду подорожі у громадському транспорті на думку спадає притча про блазня, яку за К'єркегором цитує Йозеф Рацінґер у «Вступі до християнства». До одного данського містечка приїздить цирк; починається вистава, але через недбалість працівників спалахує пожежа. Директор цирку посилає вже готового до виступу клоуна – у перуці й гримі – сповістити мешканців містечка про небезпеку, бо вогонь із цирку може перекинутися на їхні будинки. Клоун, вибігши на вулицю, емоційно розповідає містянам про загрозу пожежі, але вбрання, перука, грим на обличчі діють навпаки: мешканці містечка сміються, сприймаючи все це як рекламу вистави та професійну акторську гру клоуна, який прагне зібрати якнайбільше глядачів. Однак реальність невблаганна, вогонь із цирку перекидається на будинки, і містечко палає.

Притча як притча, уже п'ятдесят років тому вона була доволі давня, але чи сьогодні не діється щось схоже? Чи пасажирам метрополітену людина в чернечому вбранні не здається блазнем, який хоче заманити людей до свого «цирку»? Разом із професором Рацінґером ми могли б спитати себе, побожних осіб: може, потрібно зняти середньовічне вбрання, щоб не відрізнитися від звичайних людей, може, тоді нас почують? А може, ще у Святому Письмі й Катехизмі замалювати коректором незручні й занадто радикальні рядки, а з Меси зробити дискотеку для підлітків – і тоді всі повірять «клоунові»? Іноді виникає спокуса так вчинити. Проте спокуси потрібно відкидати, розбиваючи їх об Ісуса Христа як об скелю-фундамент. Втрата ідентичності Христової Церкви тут, на землі, провадить до духовної пустки, структурного й морального занепаду. На цьому Йозеф Рацінґер наголошував у не менш важливій праці «Звіт про стан віри». Парафразуючи Честертона, він писав, що людям потрібна не Церква, яка змінюється разом зі світом, а Церква, яка змінює світ.

Інше питання, яке тривожить розум духовного сина святого Домініка і святого Томи Аквінського, полягає в тому, чи справді в сучасному світі ми маємо справу зі стовідсотковим атеїзмом.

Виявляється, що навіть після років більшовицького й радянського терору й переслідування християнства, більшість людей у щось та й вірить. Сьогодні доволі поширена теза «Бог – так, Церква – ні». І «Вступ до християнства» також допомагає зрозуміти, чи вона правдива в контексті християнського Об'явлення.

Людям потрібна не Церква, яка змінюється разом зі світом, а Церква, яка змінює світ.

Симетричний відбиток цієї тези – думка, що «Ісус – так, Христос – ні» або «Ісус – так, Син

Божий – ні», про що, зокрема, йдеться в праці Йозефа Рацінґера «Нова пісня для Господа». Захоплення Ісусом сьогодні набуває різних форм: Ісус у кіно, Ісус в опері, Ісус – перший комуніст. Усі ці прояви інтересу – це сентиментальне квазірелігійне піднесення, прагнення пізнати таємницю успіху Ісуса, Його внутрішню силу. Однак бракує зацікавлення тим, що говорив сам Ісус, що говорить про Ісуса віра Церкви, яка виростає з віри авторів Євангелій. Об'єкт захоплення – тільки людина Ісус; щойно ж ми визнаємо, що Він Син Божий, це робить Його кимось чужим, недосяжним, нереальним – і ніби підпорядковує Ісуса Церкві.

Рацінґер писав про кілька причин такого ставлення, і варто згадати принаймні про три з них. Перша – це вплив протестантських біблістів, які відділяли «Ісуса історичного» від «Ісуса віри апостолів».

Друга – це так званий сучасний образ світу, світу тільки горизонтального й матеріального. Сучасна людина вже не розуміє християнського вчення про спасіння, у її особистому досвіді нема аналогів. Такі терміни, як «покута», «жертва», «гріх», втратили автентичне значення, а слова «Христос», «Месія» стали порожньою формулою. Тому виявляється складно – якщо взагалі можливо – визнати Ісуса Христом, Сином Божим, Спасителем. Наслідок цього – доволі популярна зараз психологічна інтерпретація Євангелія як символічної історії для оздоровлення душі. У політичній сфері Ісус став революціонером, який визволяє пролетаріат від утиску багатіїв. Поняття «визволення», поєднане з міфом прогресу, замінило поняття «спасіння» в суспільно-політичному й індивідуально-психологічному вимірах. І якщо не йдеться про обдарування жертвовним даром спасіння, а є лише поради щодо самоспасіння, то Церква в традиційному розумінні стає чимось дивакуватим, а навіть сіє згіршення; тоді вона не має сили й духовної влади, яку собі приписує.

Третя причина – це розмивання образу Бога як Особи. Від епохи Відродження й до сьогодні дедалі більшої популярності набуває деїзм. Бог, мабуть, дав імпульс Великому вибухові, кажуть деїсти, але, знаючи масштаби космосу, не можливо уявити Бога, Який піклується про людину, Якому небайдуже її життя та спасіння.

Якщо поставлено діагноз, то мусить бути якийсь рецепт ліків. І Йозеф Рацінґер також підказує, що робити побожним людям і Христовій Церкві, щоб запобігти духовній катастрофі.

По-перше, питання про живого, істинного Бога мусить бути в центрі навчання, катехизації, проповідування. Необхідно проголошувати таємницю Бога, Творця й Відкупителя, у її цілісній величі. А ще – пам'ятати, що науковий образ світу не суперечить вірі: віра у створіння науково обґрунтована.

По-друге, особу Ісуса Христа треба показувати в повноті глибини й маєстату. Не варто говорити про «модного й сучасного» Ісусика, збиваючись на інтернет-сленг. Пізнаючи таємницю Ісуса Христа, людина в повноті починає розуміти себе саму, початок свого існування й перспективу вічного життя в контексті віри в Триєдиного Бога. Таємницю терпіння і смерті не можна по-справжньому зрозуміти без Хреста Спасителя.

Нарешті, щоб усе це не залишилося порожніми звуками, потрібен простір досвіду віри. У давнину таким простором були сім'я й парафія, проте зараз це, на жаль, змінилося. І тому завдання нової євангелізації й катехизації полягає також у тому, щоб творити Церкву як спільноту, де живе віра, де Боже Слово стає Словом життєдайним.

ІГОР ГНЮС

26 ГРУДНЯ 2018